SHUKUR XOLMIRZAYEVNING “ODAM” VA “HUKUMAT” HIKOYALARIDA XOTIRA VA INSON RUHIYATINING BADIIY TALQINI

Qamariddinov Kamoliddin Qamariddin o‘g‘li
Mustaqil tadqiqotchi
E-mail: qamariddinov11@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-0593-5683

Annotatsiya:Mazkur tezisda Shukur Xolmirzayevning “Odam” va “Hukumat” hikoyalarida xotira hamda inson ruhiyatining badiiy ifodasi tahlil qilinadi. “Odam” hikoyasida xotira inson umrining so‘nggi bosqichida kechmish bilan bog‘lanishi, bolalik va yoshlik xotiralarining qayta jonlanishi orqali talqin etiladi. “Hukumat” hikoyasida esa xotira qahramonning butun hayoti davomida shakllangan qarashlar, e’tiqod va hayotiy tajribaning ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Har ikki asarda xotira oddiy eslash jarayoni emas, balki inson ruhiyatini ochuvchi muhim badiiy vosita vazifasini bajaradi.

Kalit so‘zlar: Shukur Xolmirzayev, “Odam”, “Hukumat”, xotira, ruhiyat, qarilik, inson umri, badiiy talqin, ramz.

Kirish

Shukur Xolmirzayev ijodida inson ruhiyatini hayotiy vaziyatlar orqali ochib berish muhim o‘rin tutadi. Yozuvchi qahramonlarning tashqi harakatlaridan ko‘ra, ularning ichki kechinmalari, xotiralari va hayotga munosabatini tasvirlash orqali inson tabiatining murakkab jihatlarini namoyon etadi. “Odam” va “Hukumat” hikoyalari ham shu jihatdan e’tiborga molik.

Asosiy qism

“Odam” hikoyasida xotira, avvalo, Rahima buvining qarilik holati orqali badiiy talqin qilinadi. Qahramon hayotining so‘nggi davrida kechagi kunlarni emas, tobora uzoqroq o‘tmishni eslay boshlaydi. Uning xotirasida urushdan keyingi yillar, urush davri, undan avvalgi voqealar va nihoyat yoshlik hamda bolalik davri bir-birini almashtiradi. Shu tariqa vaqtning odatiy izchilligi buzilib, qahramon ruhiyatida turli davrlar bir paytda mavjud bo‘la boshlaydi. Ayniqsa, Rahima buvining goh qiz, goh kelin, goh ona, goh buvi holatida namoyon bo‘lishi xotiraning inson shaxsiyatini qayta quruvchi kuchini ko‘rsatadi. Uning bolalik davriga qaytishi shunchaki unutish emas, balki umr davomida to‘plangan kechinmalarning ong ostida qayta namoyon bo‘lishidir. Shu jihatdan yozuvchi qarilikni faqat jismoniy zaiflashuv emas, balki inson xotirasi va ruhiyatining murakkab bosqichi sifatida tasvirlaydi.

Hikoyadagi **“Odamzod hayoti oxirida... so‘nish oldidagi shamga o‘xshar emish”** degan fikr asarning mazmuniy markazlaridan biridir. Shamning so‘nishidan oldin bir muddat kuchliroq yonishi inson umrining oxirgi bosqichi bilan qiyoslanadi. Rahima buvining vaqtincha o‘ziga kelishi, o‘tmishini anglab, farzandlariga vasiyat qilishi ham ushbu obrazning badiiy mazmunini chuqurlashtiradi. Demak, sham obrazi nafaqat o‘limni, balki inson hayotining yakuniy bosqichida xotira va ongning so‘nggi bor yorqin namoyon bo‘lishini ham anglatadi.

“Hukumat” hikoyasida esa xotira boshqa bir ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Hikoya qahramoni o‘z hayotini o‘tmish bilan bog‘lab baholaydi. Uning xotirasida kolxoz tuzilishi, urush yillari, jamiyat uchun qilgan mehnati va davlatga bo‘lgan ishonchi muhim o‘rin egallaydi. Shu sababli “hukumat” so‘zi qahramon uchun oddiy siyosiy tushuncha emas, balki butun umrini bog‘lagan hayotiy qadriyatga aylangan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Qahramonning Qodirjonni “Hukumat” deb atashi ham uning tarixiy xotirasi bilan bog‘liq. U o‘z hayoti davomida davlat va jamiyatni bir-biridan ajratmagan holda tasavvur qilgan. Biroq vaqt o‘tishi bilan jamiyatdagi munosabatlar va boshqaruv tizimi o‘zgaradi. Yosh direktorning “hukumat” tushunchasiga munosabati esa qahramonnikidan farq qiladi. Shu orqali yozuvchi bir avlod xotirasida shakllangan qadriyatlar bilan yangi davr dunyoqarashi o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi.

Hikoyaning muhim jihatlaridan biri Qodirjonning qahramonga bo‘lgan munosabatidir. Dastlab u rasmiy tartib-qoidalar sabab yordam bera olmaydi. Qahramon esa buni og‘ir qabul qilib, “hukumat” deb ishongan tizimining o‘zgarganini his qiladi. Biroq u boshqa sovxozga borib, yordam topa olmay qaytgach, yana Qodirjonning oldiga keladi. Shunda Qodirjon o‘zidagi shiferlarni yuborishga qaror qiladi. Uning “Nechta kerak?” degan savoli rasmiy imkoniyatdan ko‘ra insoniy mas’uliyat va mehrning ustunligini ko‘rsatadi.

Qodirjonning o‘z shiferlarini berishi hikoyadagi “hukumat” tushunchasiga yangi mazmun beradi. Avval qahramon hukumatni katta ijtimoiy tizim sifatida tasavvur qilgan bo‘lsa, hikoya yakunida bu tushuncha muayyan insonning amaliy yordami bilan bog‘lanadi. Shuning uchun qahramonning “Mening hukumatim... sen ekansan” degan xulosasi oddiy murojaat emas, balki uning butun hayoti davomida shakllangan qarashlarining ruhiy yakunidir.

Bu epizod qahramon xotirasining faqat o‘tmishni saqlab qolish vositasi emasligini ham ko‘rsatadi. Xotira insonning bugungi voqelikni qanday tushunishini belgilaydi. Qahramon yangi tartiblarni darhol qabul qila olmaydi, chunki uning hayotiy tajribasi boshqa davrda shakllangan. Qodirjonning amaliy yordami esa eski xotira bilan yangi voqelik o‘rtasidagi ruhiy ziddiyatni yumshatadi.

Shu jihatdan “Odam” va “Hukumat” hikoyalari o‘rtasida muhim mushtaraklik mavjud. “Odam”da xotira inson umrining so‘nggi bosqichida shaxsiy kechmishni qayta jonlantirsa, “Hukumat”da u butun bir avlodning hayotiy tajribasi va dunyoqarashini saqlab turadi. Birinchi hikoyada xotira ko‘proq individual ruhiyat bilan, ikkinchisida esa shaxs va jamiyat munosabati bilan bog‘lanadi.

Xulosa

Shukur Xolmirzayevning “Odam” va “Hukumat” hikoyalarida xotira inson ruhiyatini ochib beruvchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. “Odam” hikoyasida Rahima buvining o‘tmishga qaytishi orqali inson umrining so‘nggi bosqichi, xotiraning kuchi va ruhiy holatning o‘zgarishi tasvirlangan. “So‘nish oldidagi sham” obrazi esa hayotning yakuniy pallasi va inson ongining so‘nggi yorqin namoyonini ramziy ifodalaydi.

“Hukumat” hikoyasida esa xotira shaxsning hayotiy e’tiqodlari va tarixiy tajribasi bilan bog‘lanadi. Natijada yozuvchi xotirani faqat o‘tmishni eslash emas, balki insonning bugungi ruhiy holatini belgilovchi kuch sifatida talqin etadi. Har ikki hikoya xotira orqali insonning ichki dunyosini anglash imkonini berishi bilan Shukur Xolmirzayev hikoyachiligining psixologik imkoniyatlarini namoyon etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007. – 229 b.
2. Mirzayev S. XX asr o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
3. Xolmirzayev Sh. Saylanma. 1-jild: Hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2005.
4. Xolmirzayev Sh. Saylanma. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2005.
5. Yo‘ldoshev Q., Yo‘ldosheva M. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.